

Є. І. Сохацька

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**ШЕВЧЕНКІАНА ІВАНА ОГІЄНКА (МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)
ЗА СТОРІНКАМИ ЧАСОПИСУ «ВІРА Й КУЛЬТУРА»
(1953-1967 рр.)**

**До 200-ліття від дня народження Т.Г. Шевченка
(1814-1861 рр.)*

У статті визначається вклад митрополита Іларіона (Івана Огієнка) у розвиток шевченкознавства. Проаналізовано факти і події гідного пошанування двох ювілеїв Тараса Шевченка – 100-ліття від дня упокоєння (1961 р.) і 150-ліття від дня народження (1964 р.) – і в діаспорі, і в материковій Україні. Чимало фактів вводиться вперше в науковий обіг

Ключові слова і словосполучення: естетичний смак, чіткість ідеологічних позицій, вільна наука, всенародне визнання

*Шевченкова ідеологія, висловлена в його писаннях,
незабаром стала ідеологією всього українського народу.*

Митрополит Іларіон

Шевченкіана митрополита Іларіона (Івана Огієнка) була уже предметом дослідження в українському огієнкознавстві [34; 35; 36]. Йшлося в основному про його публікації в газеті «Рада», про його шевченкознавчі монографії.

Предметом нашої уваги став ogromний масив шевченкознавчих публікацій митрополита Іларіона в останньому, найсоліднішому його часописі «Віра й Культура» (1953-1967 рр.). Треба зазначити, що шевченкознавчі оцінки Івана Огієнка аналізуються в контексті широкої літературно-естетичної парадигми часопису. Її складовими є аналіз новознайдених матеріалів про Т. Шевченка, нових граней його біографії, шевченкознавчих досліджень в материковій Україні, шевченкознавчих матеріалів діаспори тощо.

Велика увага Івана Огієнка до постаті Т. Шевченка стимулювалася відзначенням у світовому масштабі двох його ювілеїв – 100-ліття від дня упокоєння (1961 р.) і 150-ліття від дня народження (1964 р.). У цей час дослідники віднаходили нові, не оприлюднені досі матеріали, вони вводилися в інформаційний простір.

Свої творчі плани щодо ювілеїв Т. Шевченка митрополит Іларіон привідкрив в інтерв'ю в Монреалі на станції «Голос Канади» (1960р.), яке проводив п. Бачинський (1960р.). На запитання «Ви займаєте не лише високий пост у церковній Ієрархії, а й **видатне місце в науковому світі** (вид. моє. – Є.С.) «Іларіон відповів: «Тепер працюю над Тарасом Шевченком, покінчив уже дві більші праці: «Словник до Шевченкового «Кобзаря» та «Шевченкова мова», монографія.

Крім цього, закінчую ще такі праці: 1. «Рукописи Тараса Шевченка»; 2. «Революційні твори Шевченка» [8, с.16].

На жаль, не все із зазначеного було видруковано [35, с.426, 429], але вражає велич задуманої Шевченкіани Івана Огієнка, його відданість справі вивчення і популяризації творчості Т. Шевченка.

На сторінках «Віри й Культури» (далі – «ВК») знаходимо передруки з радянських джерел, повідомлення про знахідки в архівах. До останніх можна віднести передрук з київської «Літературної газети» (1956. – Ч.1), про зна-

йдення в архівних фондах петербурзької Академії мистецтв двох листів Віри Сергіївни Аксакової до Т. Шевченка (ВК. – 1959. – Ч.8 (68). – С.19).

В одному з них вона захоплюється успіхами Шевченка в гравіруванні, у другому – відгукується про новий вірш поета (який не названо. – Є.С.). У тому ж номері у статті «Невідомі матеріали про Шевченка» до «знахідок» відносяться багато висловлювань про поезію Т. Шевченка його перекладачів (Л.О. Мея, М.І. Михайлова, М.В. Берга, М.В. Гербеля), цікаві матеріали у спогадах В.М. Лазаревського, М.І. Савичева, Я.П. Полонського та ін. Згадувалося і про знайдений рукопис спогадів художника Л.М. Жемчужникова, відомого співробітника «Основи», художника, що зазнав явного впливу творчості Т. Шевченка [2, с.70, 123]. Із спогадів постають цікаві дані, а саме: його стаття про Т. Шевченка, надрукована в «Основи» (йдеться про статтю «Несколько замечаний по поводу последней выставки С. Петербургской Академии художеств». – Основа. – 1861. – №2) була вкрай спотворена цензурою. По друге, наводиться факт **вражаючий** (на жаль, і досі не введений в рецепцію Шевченкової творчості): через кілька днів після смерті Т. Шевченка до Л. Жемчужникова звернувся М.Г. Чернишевський з проханням написати для «Современника» статтю про Т. Шевченка. На жаль, така стаття не появилася в «Современнике». У 1862 р. Чернишевського було заарештовано, «Современник» на 8 місяців було закрито, в країні наступила реакція. Однак, це ще один важливий факт великої уваги світоча російської демократії до постаті Т. Шевченка [31, с.81-89].

До новознайдених матеріалів віднесено й знайдений чистовий рукопис «Спогадів» В.М. Репніної-Волконської (1808-1891 рр.), який до цього друкувався з чернетки, а також неопублікований щоденник К.Ф. Юнге, дочки Ф. Толстого, віце-президента петербурзької Академії мистецтв, який доповнює і виправляє видруковані її ж «Спогади». У підсумку зазначено, що всі переховані нові матеріали будуть опубліковані в т. 64 «Літературного наслідства» (Москва).

До згадок про новознайдени Шевченківські матеріали на сторінках «ВК» можна віднести повідомлення про знахідку в одній з лінінградських бібліотек повного видання «Кобзаря» 1840 р. (ВК. – 1961. – Ч.6 (90). – С.2, обклад.) – передрук з «Літературної газети» від 3.03.1961 р., автор Ю. Меженко; про виявлення у фондах Ленінградського музею першого, петербурзького видання «Гайдамаків» (1841 р.) (1962. – Ч.9 (105). – С.3), про віднайдення 70-ти рядків поеми «Катерина», яких не було у виданні 1840 р. Ці рядки, а також новий рукописний список творів Т. Шевченка знайшов в Державному архіві літератури і мистецтва в Москві науковець В. Бородін, про що й повідомляла газета «Літературна Україна» від 3-го липня 1962 р. (1962. – Ч.12 (108). – С.3). Часопис передруковує з київської газети «Радянська Україна» від 14 лютого 1960 р. медичний документ про хворобу і смерть Т. Шевченка, вперше віднайдений в одному з лінінградських архівів П. Журом [1960. – Ч.6 (78). – С.26]. Довідку склали лікарі П. Круневич і Е. Барі, а засвідчив поліцеймейстер Петербурзької Академії Мистецтв капітан Наботов. Подається повністю її текст: «Посвідка. Видано це про те, що академік Тарас Шевченко, **сорока дев'яти років** (? – Є.С.; Шевченко помер у 47 років) від уродження, уже здавна мав органічну недугу печінки та серця. В останньому часі розвинулася в нього водянка, від якої він і помер цього 26-го лютого. – С. Петербург, 26 лютого, 1861 р.» [ВК. –1960. – Ч.6(78). – С.26]. Виділені слова свідчать, що на час смерті мало ще знали про всі обставини життя Т. Шевченка, це стало справою наступного часу. Правда, нижче на посвідченні є поправка, що Т. Шевченко мав 47, а не 49 років життя, як це подав лікар Е. Барі. До цієї теми дотичний передрук із київського журналу «Вітчизна» (1961.

— Кн.3. — С.181-190) статті доцента-лікаря Александровського Б.П. «Хвороба й смерть Тараса Шевченка» (ВК. — 1961. — Ч.1 (97). — С.17-18).

У коментарі до статті Б. Александровського Іван Огієнко висловлює міркування, які на сьогодні значно корегує медична наука [24, с.103; 1]. Доведено, що основною хворобою Т. Шевченка був ревматизм, складні вади серця, їх важке ускладнення у вигляді хронічної серцевої недостатності, а також цироз печінки гемодинамічно-токсичного походження. Останнє спричинилося негативним впливом шкідливих кислот і фарб, якими користувався Т. Шевченко у своїх графічних роботах останнього, петербурзького періоду його життя (1858-1861 рр.). Було й зловживання алкоголем, але не в такій мірі, як побувало в переказах, що й повторив І. Огієнко [19, с.18].

Під пильною увагою Івана Огієнка були проблеми шевченкознавства та акції і події в материковій Україні, приурочені ювілеям 150-ліття від дня народження Т. Шевченка та 100-ліття його упокоєння. Високої оцінки удостоєні солідні шевченкознавчі праці, авторами яких були вчені Інституту літератури імені Тараса Шевченка АН України та вчені з Пушкінського Дому (Ленінград). Це, зокрема, праці «Т. Шевченко. Життя і творчість» Є. Кирилюка (ВК. — 1960. — Ч.4 (76). — С.26), «Тарас Григорович Шевченко. Літературний портрет (1861) О. Білецького і О. Дейча (ВК. — 1962. — Ч.4 (101). — С.30), «Шкільне видання Шевченкового «Кобзаря» (упорядник О.І. Білецький) (К., 1961) (ВК. — 1961. — Ч.2 (98). — С.18), «Сатира Т.Г. Шевченка» (К., 1959) Ю.О. Івакіна (ВК. — 1960. — Ч.4 (76). — С.26), «Шевченко і русская литература XIX века» (М.: АН ССР, 1961) Ф.Я. Прийми (ВК. — 1961. — Ч. 12 (96). — С. 19-20) та ін.

У поле зору І. Огієнка-бібліографа подаються як популярно-просвітницькі, так і нові видання з проблем Шевченкиани українських і діаспорних авторів. У рубриці «Шевченкознавство» в одному з чисел часопису (Ч.12 (96) за 1961 р. — С.19) виділено підрозділ «Вивчення творів Тараса Шевченка», де «представлено» такі видання: Є.С. Шаблювський. Патріотичні ідеї в творчості Т.Г. Шевченка (К., 1961 р.), Федір Онофрійчук. Світ рослин у творах Т. Шевченка (Нью-Йорк, 1961 р.), Петро Колесник. Безсмертний Кобзар (К., 1961 р.), В.С. Шубравський. Драматургія Т.Г. Шевченка (К., 1961 р.), П.К. Волинський. Шевченків вірш (ж-л «Література в школі»). — 1961. — Кн.5. — С.17-32), колективна монографія «Питання шевченкознавства» (К., 1961 р. — вип.2); Д. Косарик. Життя і діяльність Тараса Шевченка (К., 1955. — 390 с.) (ВК. — 1956. — Ч.8 (32). — С.29); М. Шагінян. Тарас Шевченко (М., 1954) (ВК. — 1958. — Ч.12 (68). — С.28) та ін. Про останню зазначив: «Це одна з найкращих праць про Т. Шевченка».

Знаходимо анонси (без критичних реплік) й на інші нові видання шевченкознавства, присвячені 100-річчю з дня смерті Т.Г. Шевченка: «Т.Г. Шевченко. Вопросы изучения жизни и творчества» (Л., 1959 р.) І.Я. Айзенштока (ВК. — 1959. — Ч.9 (69). — С.18), «Життя і діяльність Т. Шевченка» (К., 1955 р.) (ВК. — 1956. — Ч. 8 (32). — С.29).

До переліку новин з шевченкознавства в підрядянській Україні можна віднести повідомлення про проведення Шевченківських конференцій — V-тої наукової конференції (ВК. — Ч.3 (39). — С.3) і конференції викладачів Київського державного університету ім. Т. Шевченка (ВК. — 1962. — Ч.10-11 (106-107). — С.3), «Смерть и похороны Т.Г. Шевченко. Документы и материалы» (К., 1961 р.) (ВК. — 1962. — Ч.6 (102). — С.30) тощо.

Уміщено було повідомлення про функціонування Республіканського Комітету по присудженню премії імені Тараса Шевченка та її лауреатів за 1962 р. — Олеся Гончара, П. Тичина, П. Майбороди (ВК. — 1962. — Ч.6 (102). — С.3).

До 100-річчя з дня смерті Т. Шевченка було проведено 31 січня 1961 р. засідання Всесоюзного Шевченкового комітету з вивченням плану проведення

цієї знаменної дати. «ВК» вміщує повідомлення про цю подію, а також подає анонси про підготовку до неї в материковій Україні за даними тамтешньої періодики (ВК. – 1961. – Ч.5 (89). – С.18-20).

У день смерті Кобзаря (за ст. ст.) 26 лютого 1961р. митрополит Іларіон виголошує у Кафедрі Пресвятої Трійці в Вінніпегу промову «Великий і радісний День» з приводу виходу у світ Требника. Ця промова вміщена у «ВК» (1961. – Ч.6 (90)). Зразу за нею подається вірш Володимира Сосюри «Хай стане слово, як зоря!», у якому звеличується роль слова Шевченка. Ця поезія ніби підсилює висловлене в промові розуміння сили і ваги духовного слова. Саме таким вважав митрополит слово Тараса Шевченка – слово глибоко релігійне, закорінене у духовну основу українського народу.

Зважаючи на необізнаність читача з цією поезією В. Сосюри, подаємо її повністю:

*Хай стане слово, як зоря!
О як цвіте весни блакить
Під сяйвом сонця з небозводу!
Ми хочем піснею служить
Так, як Тарас служив народу!*
*Поет! Хай, славно, як зоря,
Веде на нові верховини
Й дзвенить, як слово Кобзаря
Моєї любові Вкраїни*
(ВК. – 1961. – Ч.6 (90). – С.16)

Всі вищеперелічені назви подаються як бібліографічні анонси, але до деяких подаються оціночні коментарі. Саме вони є дуже важливі, виказують в Огієнкові зрілий естетичний смак, чіткість його ідеологічних позицій. Так, до праці Ю. Івакіна «Сатира Шевченка» (1959 р.) він зазначає: «Добрый опис сатири в творах Шевченка. Сатира просякала Шевченка») (ВК. – 1960. – Ч.4 (76). – С.26). І з цим не можна не погодитися. Праця Ю. Івакіна є однією з фундаментальних у шевченкознавстві, у ній стверджується, що сатира стала одним з найважливіших компонентів стилю й змісту політичної поезії поета, а її провідна тема – викриття суспільної пасивності, соціально-політичної основи російського царизму, царистських ілюзій народу тощо. З-поміж тодішніх шевченкознавців він виділяє О.І. Білецького. У коментарі до збірника праць ІХ наукової Шевченкової конференції (К., 1961 р.) він пише: «Це цінний збірник, в якому є стаття пок. акад. Ол. Білецького <і яка> сильно виділяється. Це «Завдання і перспективи вивчення Шевченка». Так багато ще не зроблено для вивчення Т. Шевченка, а те, що зроблено зле. Особливо легковажно вирішується питання про атеїзм Шевченка (с.19)» – пише автор – і показує, що Шевченко не був атеїстом у теперішньому розумінні (ВК. – 1962. – Ч.4 (100). – С.30). Не важко здогадатися, чому саме ця стаття привернула увагу І. Огієнка. На сторінках «Віри і Культури» у 1961 р. була опублікована його праця «Чергові завдання Шевченкознавства» (Ч. 9, 10-11), в якій окреслювалися параметри «удосконалення» шевченкознавства з прицілом на 150-річчя Т. Шевченка. Часи «хрущовської відлиги» дещо послабили ідеологічний тиск і сприяли свободі слова. Звідси й зміна акцентів щодо «бетонного» атеїзму у висловлюванні О. Білецького. Честь йому!

Видатною назвав працю Ф.Я. Прийми «Шевченко и русская литература XIX ст.» (1961 р.). Сподобалося І. Огієнкові, напевне, такі концепти праці Ф. Прийми, як вплив Кобзаря на російське письменство XIX ст. і вплив російського визвольного руху на ідейне формування Шевченка.

Проте пильне око Огієнка-дослідника, сформованого на засадах вільної, не заангажованої ідеологією науки, не могло оминати явних комуністичних ідеологем, наявних в радянському шевченкознавстві. Так, анонсуючи видання «Кобзаря» 1960р. (Київ), яке позиціонувалося як ювілейне (50 000 прим.), він з обуренням зазначає, що «Кобзар» препарований, позбавлений національно-значимих Шевченкових поезій, як «Якби-то ти, Богдане та'яний» (був уміщений в виданні 1941 р.) та ін. Він пише: «Отже, нове видання Кобзаря 1960 р. таки підроблене по-комуністичному: опущено ідеологічного протиросійського вірша «Якби ти, Богдане...», ненаукове і вступною статтею (М. Рильський), і текстом, і примітками» [13, с.24].

Подібне читаємо і в рецензії-анонсі на працю Ф.Я. Прийми. Відзначивши її наукову цінність і новаторський характер, багату джерельну базу, він зазначає: «Звичайно, з багатьма твердженнями автора науковець вільного світу не погодиться» і далі: «Праця вийшла в Москві, російською мовою, – в Києві українською мовою її не випустили б» [17, с.19].

Прийом недомовок і натяків – відомий літературознавчий прийом. Він ще відомий під назвою прийом тайнопису, шифрування. Ним чи не вперше у вітчизняному інформаційному просторі послуговувалася російська підцензурна література. Не важко догадатися, що мав на увазі митрополит Іларіон. Це і пройнятість праці Ф. Прийми постулатами ленінського вчення про національне питання і «полеміку» з українськими буржуазними націоналістами та под., і про дражливість проблеми російсько-українських взаємин в Україні, де домінувало визначення «благодворного впливу» російської культури на українську, а не навпаки...

Дуже критично відгукнувся Іван Огієнко на статтю Д. Острянина, члена-кореспондента Української Академії Наук, «Ідейне насліддя Т.Г. Шевченка і сучасність», вміщену у російському місячнику «Вопросы философии» (1961. – Кн. 3. – С.38-49). Він її називає пасквілем, заплутаною інтерпретацією актуальності творчої спадщини Т. Шевченка для сучасності. Фальсифікатор – академік «силкується довести, що Шевченко був атеїстом», а також «сильно виступає проти «буржуазних націоналістів», що «фальсифікують» поета в Америці та в Канаді. Це – «зарубіжні фальсифікатори» [19, с.18]. Ідеологічна заангажованість автора статті дала підстави І. Огієнкові зробити висновок: «Зовсім заплутався фальсифікатор-академік, пишучи й думаючи за наперед вказаним **комуністичним трафаретом** (вид. моє. – С.С.) [19, с.18].

Критично відгукнувся Іван Огієнко про малий наклад «Спогадів про Шевченка (К., 1958 р.) – всього 10 тис. прим.: «Нам здається, що назріла потреба повторного видання цієї книги тиражем, який би забезпечив зростаючий попит» [9, с.23]. За І. Огієнком можна додати, що агітаційно-пропагандистські радянські видання про Т. Шевченка виходили сотисячними тиражами.

Справжнє обурення викликало в Івана Огієнка видання В.І. Омельченка «Поезія Т.Г. Шевченка – могутня зброя в боротьбі проти українського буржуазного націоналізму» (К., 1959. – 30 с.). Вийшло накладом 18.300 примірників (про що йдеться вище). Тут Іван Огієнко дуже лаконічний: «**Безсоромне** (вид. моє. – С.С.) вживання ідей Т. Шевченка проти тих, хто не визнає комуністів [4, с.28].

Критичні «стріли» спрямовує Іван Огієнко проти видання «Біографія Т. Шевченка за спогадами сучасників» (К., 1958), бо в ньому домінує вибір «на основі марксистського» опущено спогади діячів ліберального руху, не визнається факт перебування малого Тараса у Варшаві і дячання в художника Лампі та ін. [7, с. 32].

Цікавим є коментар Івана Огієнка до «Словаря язика Пушкіна. Т.IV. (С.-Я. (К., 1961 р.) Відзначивши наукову цінність чотири томного словника (складений

науково і докладно»; «це зразок, як складати подібні словники»), дослідник саркастично зауважує: «Але Словника для мови Т. Шевченка ще й досі не тільки нема, але він ще й не складений...» [21, с.28].

Не сприйняв Іван Огієнко «ювілейної» статті Є.П. Кирилюка «Фальсифікатори великої спадщини», видрукуваної у київському журналі «Радянське літературознавство» (1961. – Кн.1. – С.85-93). Він пише: «Автор сильно критикує варшавське видання Т. Шевченка 1934-1938 рр. у 16-ти томах та 4-томне видання проф. Л. Білецького 1952-1954 років. Ця критика аж надто переповнена комуністичними випадками» [11, с.19]. Критичні випадки Є. Кирилюка зрозумілі: стрижнева національна ідея творчості Т. Шевченка «не сприймалася» ідеологічно заангажованою радянською критикою.

Короткою реплікою («багато агітаційною») відгукнувся Іван Огієнко і на видання шевченкознавця І. Пільгуса «Т.Г. Шевченко – поборник дружби **російського і українського народів**» (К., 1961 – 12 тис. прим.) (ВК. – 1962. – Ч.3 (99). – С.26).

Крім закидів у заангажованості радянськими ідеологами материкового шевченкознавства, на сторінках «ВК» вміщено чимало матеріалів, автором яких є сам митрополит Іларіон (Іван Огієнко) Відірваний в силу обставин від материкової України, він (у Канаді) творив своє власне шевченкознавство. Його складовими були як рецензії-анотації, так і серйозні шевченкознавчі дослідження. Усі вони мають ту особливість, що були дотичними до материкового шевченкознавства, хоча й були там невідомі. Прикладом цього може бути рецензія за підписом І.О. на «Шкільне видання Шевченкового Кобзаря» (К., 1961, упоряд. дійсн. член АН України О.І. Білецький). Передусім, на думку Івана Огієнка, заслуговує похвали запровадження у виданні подача правопису та розділових знаків за «сучасними вимогами» (вид моє. – Є.С.) [20, с.18].

Ця новація, що особливо радує митрополита Іларіона, співзвучна його твердженням, оприлюднених на сторінках «Віри і Культури» у статті «Чергові завдання шевченкознавства» (1961. – Ч. 9, 10-11). Як бачимо, об'єктивна шевченкознавча думка рухалася в одному напрямку, і до неї був причетний Іван Огієнко. Скільки б його творчих можливостей було б реалізовано в сприятливіших умовах, за умов підтримки, взаємоспівробітництва, а не ізоляції!

100-річчю від дня смерті Т.Г. Шевченка і 100-річчю скасування панщини в Росії (1861 р.) митрополит Іларіон присвятив літературну монографію «Перше видання революційних віршів Тараса Шевченка», опубліковану в численних номерах журналу (1960. – Ч.6 (78), 9-12 (81-84), Ч.1-2 (85-86); 1961. – Ч.3 (87)). Названа праця є аналізом відомого лейпцизького видання «Новые стихотворения Пушкина и Шавченки» (1859 р.), у якому були вміщені шість позацензурних поезій Т. Шевченка: «Кавказ», «Холодний яр», «Думка» («Як умру, то поховайте»), «Розрита могила», «Думка» («За думою дума»), «І мертвим, і живим». Цілим рядом своїх положень монографія Івана Огієнка є новаторською, подекуди й відверто дискусійною щодо радянського шевченкознавства. Це стосується, наприклад, тверджень, щодо назви збірки, текстологічного аналізу (розділ «Хто прислав Шевченкові вірші для лейпцизького видавництва?»), з'ясування питання щодо автора доставки віршів Т. Шевченка для друку та тлумачення «атеїстичного вислову» в «Заповіті» «а до того – я не знаю Бога» [33, с.342-349].

Одним з цінних спрямувань монографії І. Огієнка є актуалізація політичного характеру революційних поезій Т.Г. Шевченка в умовах протистояння двох політичних систем – комуністичної й західноліберальної.

І в еміграції не потьм'янів ореол Огієнка як полум'яного політичного борця за свободу України, людини, що обстоювала неустанно державницькі позиції, плекала ідеал самостійної Української Держави.

Праця «Чергові завдання шевченкознавства. Критичний огляд» (1961. — Ч.9 (93). — С.1-5; 10-11 (94-95). — С.1-7) митрополита Іларіона написана після відзначення у 1964 р. 100-ліття від дня упокоєння Т. Шевченка, коли появилося багато шевченкознавчих матеріалів. Це дало змогу дослідникові осмислити нові матеріали, визначити, на його думку, завдання для глибокого осмислення творчості Шевченка, щоб 150-річчя від дня народження поета зустріти з честю. Цю мету він формулює, як завжди, чітко й образно: «...кричущі люки в шевченкознавстві таки треба помалу заповнити!» [15, с.7].

Відзначивши, що згадуваний ювілей (1961 р.) сприяв появі «кількох нових цінних праць і безлічі статей, які сильно подвигнули вперед наше розуміння шевченкових творів», митрополит Іларіон окреслює свій комплекс завдань, реалізація яких сприятиме дальшому розвитку шевченкознавства. Найголовнішими з них є: створення повного опису життя й праці Т. Шевченка; здійснити грамотне, текстологічно вивірене, «з правдивими» примітками видання «Кобзаря», а також фотографічні копії з оригіналів усього «Кобзаря»; висвітлення Шевченкової ідеології; видати словник шевченкової мови і останнє — дати народові популярне видання «Кобзаря». З усіх перелічених завдань чи не найсуттєвішим було завдання вяснення правдивої Шевченкової ідеології. За І. Огієнком, «Шевченко був пророком, учителем і **проповідником Правди Божої**» (вид. мос. — Є.С.) для українського народу. Ось чому ми обов'язані повно знати Шевченкову науку, як науку пророка Правди Божої» [14, с.4].

Таким чином, Іван Огієнко спростував твердження радянського шевченкознавства про атеїзм Т. Шевченка (Назаренко І., Романченко І., Довгалюк П. та ін.; див. детальніше: 27, с.48-49) і визначив «богоборчі мотиви в творчості поета як прояв Шевченкового розпачу, а не атеїзму». Останнє повторив і розвинув у своїй праці, написаній до 150-річчя Шевченка «Релігійність Тараса Шевченка» (1964 р.) [33, с.368].

До шевченкознавчих розвідок митрополита Іларіона, видрукованих на сторінках «ВК», відноситься й мовно-історичний нарис «В Україну», а не «На Україну», створений ще задовго до шевченківських ювілеїв (ВК. — 1955. — Ч.6 (18). — С.15-21). У ній йдеться про смислове значення прийменників *в(у)*, — на в українській мові. Граматично-теоретичні міркування вченого підкріплюються прикладами з художніх текстів Шевченка, зокрема в десятому розділі «Вираз «В Україні» в Шевченка» (с.20-21). Ця стаття не втратила актуальності і в наш час, бо й сьогодні в засобах масової інформації побутує вираз «на Україні», що працює на нашу вторинність [35, с.20]. Вираз «на Україні» є, стверджує І. Огієнко, виразом недержавницьким, є наслідком колоніальної залежності нашої держави від колишньої метрополії (Москви) [3, с.21]. Така політична заангажованість статті, її полемічна спрямованість була глибоко актуальною, виказувала в дослідникові його державницькі позиції, відданість українській національній ідеї.

Знаходимо на сторінках «Віри і Культури» відгуки на вихід шевченкознавчих праць митрополита Іларіона, виданих заходами Інституту Дослідів Волині, — «Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови» (1961 р.) і «Релігійність Тараса Шевченка» (1964 р.). Особливо великої уваги поважних авторів часопису була удостоєна остання. Це й не дивно, бо вона переконливо обгрунтувала тезу про глибоку релігійність Т. Шевченка, розбивала псевдонаукові «твердження» советських учених про Шевченків атеїзм.

Найгрунтовнішою на другу працю митрополита Іларіона була рецензія о. Вол. Левицького «Релігійність Тараса Шевченка» (1964 р.) (ВК. — 1964. — Ч.6 (126). — С. 7-10; Ч.7 (127). — С. 28-31). Автор рецензії цілком погоджується із

визначенням митрополита Іларіона стилю Т. Шевченка як релігійного, наводить щодо цього переконливі докази. Серед них – наявність ключових слів релігійного характеру (Бог, Святий, Мати Божа, Анголи, Рай, Небо, Церква та ін.), відсутність лайок («тримається тільки мови чесотної»), увага до релігійно-церковної традиції (у творах – згадки про Богослужби, Треби, Св. Тайни тощо), проповідницький характер поезій Кобзаря). «Шевченкові вислови можна повторювати в Церкві на проповідях, ніби цитати з якогось церковного твору» [25, с.9]. Вияви гніву проти ворогів трактуються як «вияв такої Шевченкової іпостасі, як геній-оборонець, Божий посланець, який мав святий обов'язок кликати свій рідний народ до всякої, навіть тяжкої оборони своєї землі і рідні» [25, с.29]. Рецензент погоджується з митрополитом Іларіоном про Шевченкову помилку в «Марії» – неправильно вжити в епіграфі слово «студно». На думку митрополита Іларіона, треба було вжити замість слова «студно» («ганьба», «сором») вислів «в первородному гріху». Таким чином, митрополит Іларіон відкидає єретичний нонсенс, накинутий Св. Синодом російської Церкви. У висновку статті рецензент справедливо наголошує на ідеологічно полемічній спрямованості праці митрополита Іларіона, автор «розбиває шкідливі небиліці більшовицьких авторів, <які> намагаються з нашого генія зробити безбожника, комуніста, або бодай крайне байдужого до віри батьків і Бога» [25, с.31].

Позитивною була і рецензія о. д-ра С. Сасса (ВК. – 1964. – Ч.5 (125). – С.14-15). Працю митрополита Іларіона «Релігійність Тараса Шевченка» (1964 р.) він називає «екзегезою» (вясненням, тлумаченням. – Є.С.) найінтимніших дум поета [Т. Шевченка]. Вона **перша** (вид. моє – Є.С.) в нашій літературі. Вона важна, бо щира і фахова» [29, с.15]. Переживання поета є основою його «святої душі». Святість поета визначається глибиною його щирих уболівань за долю українського народу, його пророчими візіями про своє майбутнє.

Про важливість і актуальність для свого часу (антикомуністичного протистояння) праці митрополита Іларіона писав в листі від 30.03.1964 р. до нього Петро Одарченко. За І. Огієнком, з чим погоджується П. Одарченко, «Шевченко проповідує релігійну ідеологію та християнську мораль» [28, с.8]. І це не голосливі твердження, наголошує П. Одарченко, а висновок, зроблений з численних прикладів, цитат з «Кобзаря» та з інших документальних джерел тощо. У прикінцевому твердженні рецензент називає працю «цінною книгою про нашого національного пророка і проповідника високої християнської моралі та Христової Любові до Близького» [28, с.9]. Як обов'язкове, наголошується на ідеологічній спрямованості твору «Це, – пише П. Одарченко, – прекрасна відповідь теперішнім советським фальшивникам світогляду великого національного Поета України» [28, с.9].

Складовою частиною Шевченкіани Огієнка є його проповіді й послання до духовенства, присвячені Тарасові Шевченкові, слово при відкритті пам'ятника Поетові у Вінніпегу (1961 р.), проведення Св. Літургії тощо. В усіх цих промовах Шевченко визначається як передусім великий національний поет, творець національної ідеології і як приклад його ідеології «Служити Народові – то служити Богові», взірцем істинного патріотизму, він же співець волі. «Ти створив нам волелюбного Кобзаря, направленого проти всякої неволі, – відзначив у «Слові при відкритті пам'ятника Тарасові Шевченкові 9-го липня 1961-го року» у Вінніпегу митрополит Іларіон, – а жорстокої панщини та царської Москви» [22, с.6].

У посланні митрополита Іларіона «Усі помолимося за Тараса Шевченка як вірного Слугу Божого», виголошенім 10 березня 1964 року з Кафедри Пресвятої Трійці в Вінніпегу, Іларіон визначив, за Т. Шевченком, чотири заповіді (науки), які повинні стати підвалинами побудови «нашої **вільної України**»

(вид. мос. — Є.С.), а саме: 1. Треба Господа любити. 2. Треба брата милувати. 3. Треба путями добрими ходити. 4. Свою Україну любімо! [23, с.1]. Отже, Огієнкові проповіді були глибоко філософськими, відбивали глибинну суть поетової творчості — його високу духовність, пророчість, художньо-естетичну насиченість слова, його сугестію.

У проповідях і громадських виступах Іларіона виявилися риси його ораторського стилю: образність мови, уміння зворушити слухача вдало підібраними цитатами з творчості Т. Шевченка. Приміром: «Це не пам'ятник з каменю / — це тут наші і всієї України люблячі серця кров'ю і потом облиті» [22, с.6] або: «І саме слово «Україна» своїм невмирущим «Кобзарем» ти відкарбував у наших серцях на віки вічні незгладимим [22, с.6].

Обов'язковою складовою усіх проповідей-звернень митрополита Іларіона було наголошення на ролі Шевченка у формуванні української літературної мови: «Полум'яний Кобзарю, — ти дав нашій літературі животворче українське **слово** (вид. Іларіона. — Є.С.) і поставив його й основою нашої літературної мови, і на сторожі душі українського народу!» [22, с.6]. «Шевченко безсмертний» — чи не найголовніший посил Іларіона, висловлення його гордості за тріумф Шевченкового слова в ім'я України.

Треба відзначити не лише духовну значимість проповідей митрополита Іларіона про Шевченка, а й їх практичну орієнтацію. Він звертається до канадських українців вшанувати пам'ять про поета встановленням йому «пам'ятника рукотворного», щоб він, як символ України, завжди пригадував нам наші обов'язки супроти поневоленої та окупованої України» [6, с.4-5]. Митрополит Іларіон закликає прилучитися до всеканадської акції збору пожертв на пам'ятник Тарасові Шевченкові. За короткий час українці зібрали 175 тисяч доларів. Відомо, що такий пам'ятник було відкрито у Вінніпезі 9 липня 1961 р. (автор Лео Мол). Благословив його митрополит Іларіон, про що розповів він у вступі до свого дослідження «Релігійність Тараса Шевченка» (1964 р.) [35, с.38]. Отже, відкриття пам'ятника у Вінніпегу у значній мірі є заслугою митрополита Іларіона.

На сторінках «Віри і Культури» знаходимо й реакцію вірян на проповіді митрополита Іларіона. Комітет Українців Канади (КУК) висловив подяку за «велику працю, що поклав Ваш часопис в підготовці до Всенародного Шевченківського Здвигу»: «Завдяки Вашій співпраці наші організаційські заходи були успішні й великий тріумф Шевченкових святкувань пронісся широким відгомном по Канаді й поза її границями...» [16, с.26].

На знамениті ювілєі Шевченка митрополит Іларіон відгукнувся і своєю художньою Шевченкіаною. Зворушення серця митрополита Іларіона було таким великим, що покликало до життя його поезії, присвячені величчю й значущості Шевченкового слова. Їх можна поділити на дві групи. Перша — ті, що були написані до 100-річчя упокоєння Шевченка (1961р.) і друга — до 150-річчя від дня народження (1964 р.). До *першої групи* можна віднести: «Вставай, Тарасе!», «У століття смерті Т. Шевченка», «Шевченко» (ВК. — 1961. — № 5 (89). — С.4-5), «Тарасове серце» (ВК. — 1961. — Ч.8 (92). — С.19), цикл «Тарасе, орле сизокрилий. Вінок на ступені пам'ятника. I-VIII» (ВК. — 1961. — Ч.10-11 (94-95). До *другої* — «До молодих: до Кобзаря!», «Тарасе, орле сизокрилий!», поема «Волі України» (розділ II його циклу «Денник моєї душі») (ВК. — 1964. — Ч.6 (126). — С.3-6; 20).

Наскрізні концепти художньої Шевченкіани митрополита Іларіона — це велич Кобзаря-пророка, «закутий народ» (несе ярмо більшовицького рабства в материковій Україні), ідеал Волі, вільної України тощо. Філософські ідеологемі розкриваються через густу метафоризацію письма, образні вислови, прозорі

алюзії, ремінісценції з Шевченка та ін. Приміром: «Тарасове серце усіх охопило»; «Тарас любовним голубом воркує»; «І мати вольная на полі / Із діточками жне пшеницю»; «Й рвонулась на волю ясна Україна / Із сну вікового устала!..».

Закличні інтонації поезій Іларіона, їх яскраво виражений патріотичний, націєтворчий характер, щирі й теплі інтонації робили ці твори популярними, сприяли згуртуванню української діаспори. І в цьому велика заслуга митрополита Іларіона. Саме за його часи керівництва УПЦ в Канаді була в стані розквіту, як свідчать сучасні канадські огієнкознавці (Р. Єринюк, С. Ярмусь та ін.).

Шевченкіана на сторінках «ВК» доповнюється анотаціями про вихід на Заході шевченкознавчих праць, а саме: Віктор Доманицький. Тарас Шевченко. – Чикаго, 1961 р. (ВК. – 1961. – Ч.5 (89). – С.19); «Нове видання «Кобзаря» – Вінніпег, видавць Іван Тиктор, пояснення д-ра В. Симовича (там само); Леонід Білецький. Мандрівна легенда в творчості Т. Шевченка (ВК. – 1962. – Ч.1 (109). – С.12-14; 1963. – Ч.3 (111). – С.9 (12)); Михайло Єремійв. Мало знана сторінка з життєпису Шевченка» [про перебування у Фастові] (ВК. – 1955. – Ч.4 (16). – С.21-22); Леонід Бачинський. Релігійна тематика малюнків Тараса Шевченка (ВК. – 1965. – Ч.9 (141). – С.9-13).

До західної Шевченкіани відноситься праця Яр. Рудницького «Шевченкіана на Заході» (Вінніпег, 1959). У «ВК» знаходимо відгук на цю книгу проф. д-ра Юрія Мулика-Луцика під назвою «Промовчане видання Шевченка. До Шевченкіани на Заході» (1959. – Ч.1 (73). – С.8-10). Рецензія має такі два аспекти: критика російського і зарубіжного літературознавства щодо «залучення» Шевченка до російської культури і літератури і аналіз маловідомого видання Яр. Рудницького «Поезії Тараса Шевченка» (1959 р.). Ця книга появилася шляхом вилучення із лейпцизької збірки «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» (1859 р.) поезій Т. Шевченка. Посилаючись на Є. Кирилюка (стаття «Безсмертний твір». – газ. «Українське слово» (Торонто) за 6.04.1955 р.), Ю. Мулик-Луцик заявляє, що ще у 1959 р. у Лейпцигу вийшла книжка «Поезії Тараса Шевченка». Однак вона замовчувалася, а говорилося лише про видання, де були поряд поезії Пушкіна і Шевченка, як вивив «дружби українського і російського народів», як факт «дуже знаменний, символічний» (Є. Кирилюк) [26, с.10]. Тому, робить висновок Ю. Мулик-Луцик, 100-ті роковини Шевченкіани на Заході треба відзначати на основі лейпцизької книжки «Поезії Тараса Шевченка» (1959 р.), а не на основі книжечки «Новые стихотворения Пушкина и Шавченки» (1859 р.) До речі, саме такий вибір Шевченкових творів із другого збірника ліг в основу книжечки Яр. Рудницького «Шевченкіана на Заході» (Укр. Вільна Академія Наук. зб-к Заходознавства. – VI (4). Безумовно, ці дані розширюють наші знання про Шевченкіану діаспори. На жаль, цей факт не сприйнятий (може, незнаний?) в українському шевченкознавстві. Не згадує його і митрополит Іларіон у своєму дослідженні «Перше видання революційних віршів Тараса Шевченка» (1960-1961 рр.). То чи було видання «Поезії Тараса Шевченка» (Лейпциг, 1859)? Сумнів закрдається із твердження Ю. Мулика-Луцика: «До речі, сказати, що це видання не реєстроване ні в одному бібліографічному покажчику» (див. проф. д-р Євген Кирилюк. «Безсмертний твір») [26, с.10].

Велика увага на сторінках «ВК» приділена 150-річному ювілею Т. Шевченка (1964).

У номері 5/125 за 1964 р. взнаємо про відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні 27 червня 1964 р.; про те, що трулящі міста Фор-Шевченка (Казахстан) заклали до ювілею поета недалеко від верби, яку він посадив під час заслання, новий парк площею в чотири гектари; про виставку творів Шевченка в Львівській АН, серед яких рідкісне видання «Кобзаря» 1840 р.,

«Гайдамаки» 1841 р., пражське видання «Кобзаря» 1876 р., його женецьке видання 1890 р., поезії Шевченка, заборонені в Росії (напевне, лейпцизьке видання 1859 р., яке добре було відоме в Галичині [35, с.21]. Тут же повідомлялося, що польський літератор Єжи Єнджеєвич готує до видання свою книжку про «геніального співця українського народу» (знаємо, що його книга «Українські ночі, або Родовід генія» вийшла вперше у Польщі в 1966 р.; в українському перекладі В. Іванисенка у 1997 р.) та ін.

У спареному номері 8-9 (128-129) за 1964 р. повідомлялося про вихід Шевченківського календаря у видавництві «Радянська Україна»; з 1963 р. розпочато 6-ти томне видання творів Шевченка накладом 50 тис. примірників; 1963 р. вийшло видання «Заповіту» 45 мовами народів світу та ін.

У номері 10 (30) за 1964 р. подається обширна хроніка ювілейних заходів: проведення ювілейної сесії АН УРСР, де виступали М. Рильський, І. Білодід, В. Касіяні і Л. Новиченко; відкриття монументу з меморіальним написом у селі Моринцях на місці хати, де народився Тарас; київський філолог Ю. Назаренко зібрав 90 томів документів про міжнародне святкування ювілеїв Кобзаря з 1961 по 1964 роки (усього 25 тис. стор.); широко відзначили 150-річчя Шевченка в Польщі: відбулися наукові сесії, шевченківські вечори у Варшаві, Кракові, Вроцлаві, Гданську, Торуні та ін.; у травні в палаці ЮНЕСКО в Парижі відкрито виставку, присвячену 150-річчю Т. Шевченка, вийшов випуск журналу «Кур'єр ЮНЕСКО», присвячену поетові.

Можна констатувати, що всі числа часопису «ВК» за 1963-1964 роки вщерть заповнені шевченкознавчими матеріалами. Ми навели тут найбільш промовисті факти. Для повнішої картини варто зробити бібліографічний покажчик Шевченкіани на сторінках «ВК».

Своєрідною складовою Шевченкіани на сторінках «ВК» є підбірка текстів під умовною назвою «Культ Шевченка в Україні» (вислів митрополита Іларіона. – Є.С.). У № 6 (78) за 1960 р. подано «втяжку» із «Літопису життя і творчості Т. Шевченка» В. Анісова і Є. Середи (К., 1959) про вшанування імені Шевченка найменуванням різних позицій в Україні – міських районів, вулиць, площ, скверів, бульварів, навчальних закладів тощо. Факти вражаючі: «В Україні є 70 сіл, селищ, 140 хуторів, що носять ім'я Т. Шевченка (це в різних областях). Є три міських райони – в Києві, Харкові і Чернівцях. Міських вулиць в цілій Україні – 28. Є вони у таких більших містах: Київ, Полтава, Чернігів, Станіслав (суч. Івано-Франківськ. – Є.С.) Миколаїв, Житомир, Дрогобич, Дніпропетровськ, Ворошиловград (суч. Луганськ. – Є.С.), Луцьк.

Є дві площі, один сквер, один бульвар (сквер і бульвар – в Києві). Парків: 6, 5 театрів, 5 кінотеатрів і 3 музеї. Його іменем названо університет у Києві, 3 інститути, 12 шкіл, 2 бібліотеки, 2 клуби, 1 промислова артілі і 2 заводи. Названо залізничну станцію в Одеській області» [10, с.27].

Масово відкривалися пам'ятники і в Україні, і діаспорі. Зважаючи на емоційно-сислово насиченість матеріалу, дозволю зачитувати невеликий текст, який стосується моїх рідних місць: «Тарасова гора. Якщо їхати автобусом із Самбора до Дрогобича, то десь на 17-му кілометрі крутий підйом вгору несподівано закінчується захоплюючим краєвидом. Далі – широка долина, по якій в'ється річка Бистриця, праворуч – густий ліс, а попереду сивооголові верхівки Карпат. Тут на дніпровому темно-синьому п'єдесталі, стоїть статуя великого Кобзаря. Наче із дніпровських із степів широких прийошов сюди Тарас і став, щоб намілуватись Карпатами. Це місце любовно назвали «Тарасовою горою» [12, с.2]. І звідки було знати І. Огієнкові про цей пам'ятник, що височіє

між рідним моїм селом Озимина і Верхнім Лужком (там, до речі, учителювала Уляна Кравченко – Юлія Шнайдер). Напевне, у роки хрущовської відлиги побували там канадські туристи і повідомили про цей факт І. Огієнка.

Гідно вшанувала ювілей Т. Шевченка і діаспора, особливо Канада, де до голосу українців заслужено прислухалися. Так, міська рада міста Кінкардай (Онт.) ухвалила назвати одну з вулиць міста назвою «Шевченко Кресцент» (ВК. – 1963. – Ч.5 (113). – С.2, обклад.). У Філадельфії названо парк імені Тараса Шевченка (ВК. – 1964. – Ч.6 (126), чотири міста на американському континенті (штати Нью-Йорк, Джерзі; м. Лесаль у Канаді, м. Рю-де-Жанейро) (ВК. – 1962. – Ч.3 (29). – С.3, обклад.). У всіх більших містах США і Канади, де жили українці, відбувалися на честь Шевченкових роковин концерти та виклади про його життя і творчість (ВК. – 1960. – Ч.9 (81). – С.3, обклад.). Американський парламент США видав «Документ ч.445», присвячений життю і творчості Т. Шевченка. Документ має заголовок «Європейський борець за волю Тарас Шевченко. 1814-1861». Він містив статті вчених США і українців (Д. Дорошенка, І. Бойка, В. Метюса, Р. Смаль-Стоцького, Л. Мишуги та ін. (ВК. – 1960. – Ч.10-11 (82-83). – С.21) тощо. Урочисті сесії провели УВАН і НТШ в США, присвячені 100-літтю з дня смерті Т. Шевченка (ВК. – 1960. – Ч.8 (80). – С.1, обклад.); ВК. – 1960. – Ч.4 (76). – С.3, обклад.). Газета «Свобода» (США) випустила Шевченківський збірник-альманах за 1961 р. (спільне видання Українського Народного Союзу і НТШ) для вшанування пам'яті Т. Шевченка у річницю 100-ліття його смерті тиражем 20 тис. прим. (256 стор. і понад 80 ілюстр.) (ВК. – 1961. – Ч. 4 (88). – С. 31).

У м. Бофало (США) мер оголосив 1961 рік Шевченківським роком у місті. Урочистість проголошення відбулася в ратуші міста та у присутності української делегації (ВК. – 1961. – Ч.4 (88). – С.31).

Ряд можна продовжувати і продовжувати... Воїстину Шевченко крокує по планеті!

Отже, канадська Шевченкіана митрополита Іларіон (Івана Огієнка) на сторінках «Віри й Культури» була гідним пошануванням ювілеїв Тараса Шевченка, була значним вкладом у розвиток шевченкознавства. Жаль, що вона не стала фактором розширення шевченківського інформаційного простору в материковій Україні. Цю роль вона виконувала в обширах вільної наукової думки, тобто в Західному світі. Свій національно-громадянський обов'язок митрополит Іларіон виконав сповна, за що йому честь і хвала!

Список використаних джерел:

1. Бабух Василь. Буковинець, який поставив діагноз Великому Кобзареві / В. Бабух // Голос України. – 2001. – № 235/2735, 11 грудня.
2. Бернштейн М.Д. Українська критика 50-70-х років XIX ст. / М.Д. Бернштейн. – К. : Вид-во АН України, 1959. – 492 с.
3. Іларіон [Ів. Огієнко]. «В Україну», а не «На Україну». Мовно-історичний нарис / Іларіон // ВК. – 1955. – Ч. 6 (18). – С. 15-21.
4. Іларіон, митр. [Іван Огієнко]. Серед нових книжок / Іларіон // ВК. – 1959. – Ч. 2 (74). – С. 28-30.
5. Іван Огієнко [Іларіон, митр.]. Невідомі матеріали про Шевченка / Іларіон // ВК. – 1959. – Ч. 8 (68). – С. 19.
6. Іларіон, митр. [Іван Огієнко]. Поет на службі народів / Іларіон // ВК. – 1959. – Ч. 12 (72). – С. 3-5.
7. Іларіон, митр. [Іван Огієнко]. Серед нових книжок. Біографія Т. Шевченка за спогадами сучасників (К., 1959). / Іларіон // ВК. – 1959. – Ч. 12 (72). – С. 31-32.

8. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Біжучі справи нашого Церковного життя в Канаді / Лларіон // ВК. — 1960. — Ч. 3 (75). — С. 15-16.
9. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Наукове й культурне життя / Лларіон // ВК. — 1960. — Ч. 3 (75). — С. 23-24.
10. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Наукове й культурне життя. Культ Шевченка в Україні / Лларіон // ВК. — 1960. — Ч. 6 (78). — С. 26-27.
11. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Пам'яті Великого Кобзаря. Ювілейна хроніка / Лларіон // ВК. — 1961. — Ч. 5 (89). — С. 18-19.
12. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Хроніка українського культурного життя. Тарасова гора / Лларіон // Віра й Культура. — 1961. — Ч. 6 (90). — С. 2, обклад.
13. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Підроблений «Кобзар». [Т. Шевченко. «Кобзар». — К., 1960. — 538 с.] / Лларіон // ВК. — 1961. — Ч. 8 (92). — С. 23-24.
14. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Шевченкова ідеологія / Лларіон // Чергові завдання шевченкознавства. Критичний огляд. ВК. — 1961. — Ч. 10-11 (94-95). — С. 1-7.
15. Лларіон, митроп. [Іван Огієнко]. Даймо народові популярне видання «Кобзаря» / Лларіон // Чергові завдання шевченкознавства. Критичний огляд // ВК. — 1961. — Ч. 10-11 (94-95). — С. 1-7.
16. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Церковна хроніка. Подяка / Лларіон // ВК. — 1961. — Ч. 10-11 (94-95). — С. 25-27.
17. Іван Огієнко [Лларіон, митр.]. Видатна праця в Шевченкознавстві / Лларіон // ВК. — 1961. — Ч. 12 (96). — С. 19.
18. Іван Огієнко [Лларіон, митр.]. Недуга і смерть Тараса Шевченка / Лларіон // ВК. — 1961. — Ч. 1 (97). — Шевченко. — С. 17-18.
19. Іван Огієнко [Лларіон, митр.]. Ідейне насліддя Т.Г. Шевченка і сучасність [Рецензія] / Лларіон // ВК. — 1961. — Ч. 1 (97). — С. 18.
20. Іван Огієнко [Лларіон, митр.]. Шкільне видання Шевченкового «Кобзаря» / Лларіон // ВК. — 1961. — Ч. 2 (98). — С. 18.
21. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Серед нових книжок. «Словарь языка Пушкина» / Лларіон // ВК. — 1962. — Ч. 3 (99). — С. 27-28.
22. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Слово митрополита Лларіона при відкритті пам'ятника Тарасові Шевченку 9-го липня 1961-го року у Вінніпегу / Лларіон // ВК. — 1964. — Ч. 6 (126). — С. 6-7.
23. Лларіон, митр. [Іван Огієнко]. Усі помолимося на Тараса Шевченка як вірного Слугу Божого / Лларіон // ВК. — 1964. — Ч. 6 (126). — С. 1-2.
24. Коломійченко М. У колі друзів : нарис // М. Коломійченко, В. Горленко. — К. : Дніпро, 1982. — 109 с.
25. Левицький В., о. Релігійність Тараса Шевченка / В. Левицький // ВК. — Ч. 6 (126). — С. 7-10; Ч. 7 (127). — С. 28-31.
26. Мулик-Луцик Юрій, д-р Промовчане видання Шевченка. До Шевченкіани на Заході / Юрій Мулик-Луцик // ВК. — 1959. — Ч. 1 (73). — С. 8-10.
27. Назаренко І.Д. Атеїстичні погляди Т.Г. Шевченка / І.Д. Назаренко // Шевченківський словник — А.-МОЛ. — К. : головн. ред. УРЕ, 1976. — Т. I. — С. 48-49.
28. Одарченко Петро. «Релігійність Тараса Шевченка». Нова праця Митрополита Лларіона / Одарченко Петро // ВК. — 1964. — Ч. 7 (127). — С. 8-9.
29. Сасс С., о., д-р. Нові праці Митрополита Лларіона / С. Сасс // ВК. — 1964. — Ч. 5 (125). — С. 14-15.
30. Сосюра Володимир. Хай стане слово, як зоря! / В. Сосюра // ВК. — 1961. — Ч. 6 (90). — С. 16.
31. Сохаська Євгенія. Відомин статті М. Г. Чернишевського «Національна безтактність» у західноукраїнській періодиці 60-х років XIX ст. / Євгенія Сохаська // На варті українства. Статті з літературознавчого та культурологічного доробку. До 30-річчя науково-педагогічної діяльності. — Кам'янець-Подільський : Оіном, 2004. — С. 81-89.

32. Сохацька Євгенія. На варті українства. Статті з літературознавчого та культурологічного доробку. До 30-річчя науково-педагогічної діяльності / С.І. Сохацька. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 2004. – С. 342-349.
33. Сохацька Євгенія. Іван Огієнко про релігійність Тараса Шевченка / Є. Сохацька // На варті українства. Статті з літературознавчого та культурологічного доробку. До 30-річчя науково-педагогічної діяльності. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 2004. – С. 357-369.
34. Сохацька Євгенія. Шевченкіана Івана Огієнка / Є. Сохацька // «Молюся за весь Рідний Край...» Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2007. – С. 132-145.
35. Тимошик Микола. Канадська Шевченкіана митрополита Іларіона (Івана Огієнка) / Микола Тимошик // Тарас Шевченко / упорядн., автор передмови і комент. Микола Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2002. – С. 7-40.
36. Тимошик Микола. Шевченкіана Івана Огієнка / М. Тимошик // Дивослово. – 2007. – № 3. – С. 33-37.

The article defines the contribution of Metropolitan Hilarion (Ivan Ohienko) in the development of Shevchenko studies. The worthy facts and events of two Taras Shevchenko anniversaries – the 100th anniversary of the repose (1961) and 150th anniversary of his birth (1964) – in the Diaspora and mainland Ukraine are being analyzed. Many facts are introduced to the researchers for the first time.

Key words and word-combinations: aesthetic taste, clarity of ideological positions, free science, national recognition.

Отримано: 22.04.2013 р.

УДК 001(477)(092)+351.853(477.43)

І. О. Старенький

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

СПІВПРАЦЯ ІВАНА ОГІЄНКА З ПИЛИПОМ КЛИМЕНКОМ ТА ЮХИМОМ СІЦІНСЬКИМ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК НА ПОДІЛЛІ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У статті розповідається про співпрацю Івана Огієнка з відомими пам'яткоохоронцями Пилипом Клименком та Юхимом Сіцинським в період його перебування на Поділлі на посаді ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету та Головноуповноваженого уряду УНР.

Ключові слова і словосполучення: охорона пам'яток, Поділля, Іван Огієнко, Пилип Клименко, Юхим Сіцинський, Подільське церковне історико-археологічне товариство, Кам'янець-Подільський державний український університет.

Надзвичайно плідним для Поділля в галузі охорони пам'яток старовини був період Української революції. Це було пов'язано, насамперед, з отриманням Кам'янцем-Подільським статусу тимчасового державного центру, відкриттям Кам'янець-Подільського державного українського університету та приїздом на Поділля значної кількості видатних вчених, громадських, освітніх та культурних діячів.

Величезний внесок у справу охорони історико-культурної спадщини Поділля здійснили Іван Огієнко, Пилип Клименко та Юхим Сіцинський, між якими зав'язалися тісні ділові та дружні відносини.